

Darülfünun'dan mezun ilk kadın coğrafyacı: Şükûfe Nihal (1897-1973)

The first female geographer who graduated from the Darülfünun: Şükûfe Nihal (1897-1973)

Vedat Çalışkan^{a*} Ezgi Özey^b

^a Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çanakkale.

^b Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Çanakkale.

NOT BİLGİ

Geliş/Received: 08.10.2016
Kabul/Accepted: 10.11.2016

Anahtar Kelimeler:
Şükûfe Nihal
Darülfünun
İ.Ü. Coğrafya Bölümü
Türk kadın coğrafyacı

Keywords:
Şükûfe Nihal
Darülfünun
I.U. Geography Department
Turkish female geographer

*Sorumlu yazar/Corresponding author
(V. Çalışkan) v.caliskan@comu.edu.tr

<http://dx.doi.org/10.17211/tcd.282015>

ÖZ / ABSTRACT

Şükûfe Nihal, Cumhuriyetin kuruluş döneminden itibaren Türk Edebiyatında eserleri ve modern fikirleriyle oldukça dikkat çekici bir kadın şair ve yazardır. Yazar ve şair kimliğinin yanı sıra, eserlerinde işlediği toplumsal konularda 'kadın kahramanları' öne çıkaran Şükûfe Nihal, aynı zamanda aktivist karakteri ve Cumhuriyetin erken dönemindeki feminist düşünceleriyle modern Türkiye'nin ilk aydın kadınları arasında yer almaktadır. Şükûfe Nihal, 1919 yılında Darülfünun'dan mezun olan ilk kadındır ve Coğrafya bölümü mezunudur. Türkiye'de daha çok edebi kimliği ile tanınan Şükûfe Nihal'in esasen Cumhuriyetin ilk kadın coğrafyacısı unvanına sahip olduğu ise pek bilinmez. Çeşitli okullarda coğrafya ve edebiyat öğretmenliği de yapan Şükûfe Nihal'in eserlerinde ve öncü karakterinde onun coğrafyaya karşı duyduğu ilginin rolünü belirlemek de mümkündür. Şükûfe Nihal, yaşadığı dönem boyunca çok sayıda eser vermiş; ülkenin toplumsal, kültürel, ekonomik vb. sorunları için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Ele alınan çalışma ile Şükûfe Nihal'in hayatı ve eserleri tanıtılarak, konunun Türk coğrafya camiasının dikkatine sunulması amaçlanmıştır.

Şükûfe Nihal was a female poet and writer who was quite striking with her works and modern ideas in the Turkish Literature as of the foundation period of the Republic. Besides her identities as a writer and a poet, Şükûfe Nihal, who highlighted 'female heroes' in the social issues she discussed in her works, was also among the first intellectual women of modern Turkey with her activist character and feminist ideas in the early period of the Republic. Şükûfe Nihal was the first woman who graduated from the Darülfünun in 1919, and she graduated from the Department of Geography. It is not so known that Şükûfe Nihal, predominantly recognized with her literary identity in Turkey, held a title as the first female geographer of the Republic. It is also possible to determine the role of her interest in geography in the works and pioneering character of Şükûfe Nihal, who also taught geography and literature at various schools. Şükûfe Nihal yielded a large number of works during her life and made various proposals for the social, cultural, economic, etc. problems of the country. With the study considered, it is aimed to introduce the life and works of Şükûfe Nihal and to bring the matter to the attention of the Turkish community of geography.

1. Hayatı

Şükûfe Nihal (Fotoğraf 1) 1896'da Yeniköy (İstanbul)'de doğmuştur. Babasının ve annesinin soyu Osmanlı Devleti'nin üst rütbelerinde görev yapmış seçkin ailelere dayanmaktadır. Babası V. Murat'ın (1840-1904) Sertabibi Doktor Emin Paşanın oğlu Eczacı Miralay Ahmet Beydir (Argunşah, 2008; Kayhan, 2005). Annesi Nazire Hanım ise asker kökenli bir aileye mensup Binbaşı Şevket Bey'in kızıdır (Bati, 2011). Şükûfe Nihal'in çocukluğu ve ilk gençlik yılları babasının görevi nedeniyle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Manastır, Şam, Beyrut ve Selanik'te geçmiştir (Argunşah, 2002). İlk tahsilini babasının memuriyette bulunduğu Şam'da, orta tahsilini Selanik, Beyrut ve İstanbul'da tamamladı. Evde, Cenap Şahabeddin'in (1870-1934) kardeşi Osman Fahri Bey'den Edebiyat, Şahabettin Efendi'den Arapça ve Farsça dersleri aldı (Zihnioğlu, 2008). Miralay Ahmet Bey'in

kültürlü, ileri görüşlü, eğitim ve sanatla ilgileniyor olması kızının da eğitiminde önemli etkiler yaratmıştır. Şükûfe Nihal, Yalnız Dönüyorum adlı romanında kendi hayatından izler taşıyan satırlarında bu etkileri sıklıkla ifade eder.

Babası Makedonya'da mülkiye memuru iken evlerinde düzenlenen toplantılar, yazarın hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Şükûfe Nihal'in düşünce ve fikir dünyasının gelişiminde bu ortamın büyük etkisi olduğu muhakkaktır. Nitekim Şükûfe Nihal de, memleket meseleleri, hükümet, saltanat, istibdat, müzik, şiir gibi siyasi, sosyal ve edebi konuların konuşulduğu bu ortamı, annesinin misafirlerinin (kadın misafirleri) sadece dış görünüşüyle ilgilendikleri anlara ve ortamlara her zaman tercih ettiğini vurgulamaktadır. Evlerinde düzenlenen bu toplantılar

sayesinde döneminin önemli meseleleri olan II. Meşrutiyet ve Jön Türk kavramlarıyla ilgili ilk bilgileri edinmiştir (Batı, 2011).

Fotoğraf 1. Şükûfe Nihal Başar (Eroğlu, 2008).
Photo 1. Şükûfe Nihal Başar.

Şükûfe Nihal eğitimiyle ilgili bu ön birikimi neticesinde üniversite eğitimini de tamamlamayı istemiştir. Tanzimat'la başlayıp II. Meşrutiyet ile birlikte giderek önem kazanan kadınların eğitimi meselesi neticesinde, İstanbul'da 12 Eylül 1914'te "İnas Darülfünunu (Kadınlar Üniversitesi)" adıyla bir üniversite açılmıştı. Şükûfe Nihal, 4 Kasım 1916 yılında İnas Darülfünununa kaydını yaptırmıştır. 1919'da son sınıf öğrencisi olduğu İnas Darülfünunu ile Zükur Darülfünunu'nun (Erkek Üniversitesi) birleşmesi gündeme gelir ve kadınlara eğitimlerini isterlerse İnas Darülfünunu sınavlarına girerek tamamlama ya da erkeklerin aldığı ek dersleri vererek Zükur Darülfünunu mezunu sayılma imkânı verilir. Son sınıfta bulunan öğrencilerin çoğu, sahip oldukları haklar doğrultusunda İnas Darülfünunu mezunu olmayı tercih etmiş, yalnız Şükûfe Nihal bir istisna gerçekleştirmiştir. Edebiyat Şubesinden Coğrafya Şubesine geçtiği halde, aynı sene içinde Darülfünun'daki erkek öğrencilerin tabi olduğu kuralara uygun olarak yapılan sınavlarda başarılı olan Şükûfe Nihal, böylece İnas Darülfünunu'ndan değil de Darülfünun'dan mezun olan ilk kadın olma unvanını da kazanmıştır¹ (Baskın, 2008).

Üniversiteden mezun olduktan sonra öğretmenlik mesleğini, liselerde öğretmenlik yapan ilk Türk kadını unvanıyla icra etmeye başlamıştır. Darülmualimat'ta (İstanbul Kız Öğretmen Okulu), Bezmiâlem İnas Sultanisi'nde (1923'ten sonra adı 'İstanbul Kız Lisesi'), Vefa Sultanisi'nde (1924'ten sonra adı 'Vefa Lisesi') coğrafya öğretmenliği; Kandilli, Kadıköy ve Nişantaşı Kız liselerinde edebiyat öğretmenliği görevlerini 1953 yılına kadar sürdürdü (Batı, 2011; Zihnioglu, 2008).

1962 yılında geçirdiği bir trafik kazasından sonra bir dizi ameliyat geçiren Şükûfe Nihal uzun süre hastanede kalır. Bir süre sonra yatağa mahkûm hale gelen Şükûfe Nihal Hasene Ilgaz ve İffet Halim'in Bakırköy'de açtığı huzurevine taşınır. 24 Eylül 1973'te hayata veda eden Şükûfe Nihal, 26 Eylül 1973'te Aşiyân Mezarlığı'na defnedilir. Bugün Şükûfe Nihal'in Aşiyân'da yattığı bellidir, ancak mezar yeri bilinmemektedir (Argunşah, 2008).

¹İnas Darülfünunu ise ilk mezunlarını 1917 yılında vermiş, mezun olan 12 kadın, öğretmen ve idareci olarak çeşitli illere tayin edilmişti. Bkz.: Tanin, "Davet: Maarif Nezaretinden", Tanin, Sayı: 3157, 25 Eylül 1333, s.4; Tanin, "Davet: İnas Darülfünunu Mezuneleri", Tanin, Sayı: 3147, 15 Eylül 1333 s.3. (Baskın, 2008).

2. Düşünce ve Eylem İnsanı Olarak Şükûfe Nihal ve Eserleri

Şükûfe Nihal'in yaşamının şekillenmesinde aldığı eğitimin yanı sıra yapmış olduğu evliliklerin de önemli etkileri olmuştur. İlk eşi Mithat Sadullah Sander ile iki yıl süren evliliklerinin neticesinde Necdet (Sander) adında bir oğlu olmuştur (Öztürkmen, 1999). Şükûfe Nihal, üniversiteye kayıt için bekâr olma şartından dolayı 1912 yılında ailesinin etkisiyle evlendiği Mithat Sadullah Sander²'den boşanır. Anlaşılan bu evlilik 1912-1915 yılları arasında 3-4 yıl kadar sürmüş olmalıdır.

İkinci evliliğini üniversite son sınıfta iken tanıştığı Coğrafya bölümünde öğrenim gören Ahmet Hamdi Başar (1897-1971) ile yapar. Neriman Malkoç Öztürkmen ile yaptığı söyleşide Başar'la evlenmesinin nedenini Şükûfe Nihal şöyle açıklar: "Çok zeki ve heyecanlı bir gençti. Bende olan memleket davacılığı onun içine de sinmişti." (Kayhan, 2005).

Şükûfe Nihal'in bu evlilikten de Günay adında bir kızı olur. Şükûfe Nihal 1950'lerin sonlarında ikinci eşinden de boşanır. 34 yıl süren bu evlilik neticesinde Ahmet Hamdi Başar, yazarın öğretmen kimliğinin aydın kimliğine dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır (Batı, 2011).

Şükûfe Nihal gibi coğrafya bölümü mezunu olan Ahmet Hamdi Başar, henüz üniversite öğrencisi iken siyasal ve toplumsal alanda mücadeleci kimliği ile sivrilen bir kişiliktir. Ahmet Hamdi Başar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ve sonrasında dikkat çekici bir aydın, bürokrat ve politikacı olarak adından çok söz ettirmeyi başarmış biridir. Yalçın Küçük (1992), Ahmet Hamdi Başar'ı şu sözlerle tanımlar: "Ahmet Hamdi, Cumhuriyet döneminin özgün düşünceler ileri sürebilmiş, kafasına ve kalemine güvenen, aklına uygun düşmeyeni kolaylıkla reddedebilen pek az aydın teknokratından birisidir" (Küçük, 1992).

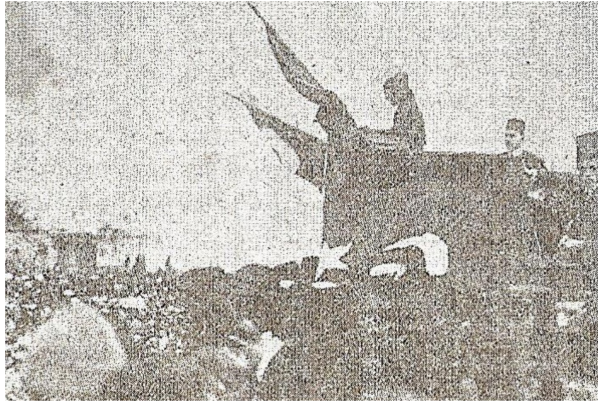
Ahmet Hamdi Başar henüz öğrencilik yıllarında siyasete atılmış ve 1918 yılında İstanbul'da Ahali İktisat Fırkası'nı kurmuştur. Başar'ın kurduğu ve çoğu Darülfünun öğrencilerinden oluşan "Tombalacılarla Mücadele Derneği" ise Bolşevik devriminden kaçarak İstanbul'a gelen Beyaz Rusların toplumsal yaşam üzerindeki olumsuz etkilerine karşı etkin bir mücadele sürdürmüştür.³ Kuşkusuz Şükûfe Nihal ile Ahmet Hamdi Başar'ın yakınlaşması, vatansever aydınlar olarak destek verdikleri Kurtuluş Savaşı sürecinde gelişen bu mücadele arkadaşlığına dayanmaktadır. Ahmet Hamdi Başar, Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisat müşaviri (danışmanı) sıfatı ile Atatürk'ün yurt gezilerine katılır. 1945'e kadar CHP'ye üye olan Başar, bu tarihten sonra Demokrat Parti'nin kuruluş çalışmalarına katılır ve 1950'de Demokrat Parti İstanbul Milletvekili seçilir. 1953 yılında DP'nin izlediği siyasete ters düşünce partisinden istifa eder.

Ahmet Hamdi Başar'ın memleket konularındaki hassasiyeti ve vatan savunması esnasındaki milli duyguları Şükûfe Nihal'i derinden etkilemiştir. Nitekim Ahmet Hamdi Başar, Mütareke yıllarında vatan savunması konusunda bazı gizli cemiyetlerin (Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi, Ahali İktisat Fırkası ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) üyesiydi ve buralarda faal roller üstleniyordu (Argunşah, 2008). Millî Mücadele ajansı olan kocası

² Mithat Sadullah Sander, okullarda okutulmak üzere hazırladığı Türkçe ve dil bilgisi ders kitaplarıyla Türk kültürüne katkılarda bulunmuştur. Kitapları arasında Seçkin Edebiyatçılarımızın Biyografileri (1943), Edebiyat dersleri (1945), Yeni İmla Kılavuzu (1948), Yeni Terimlerle Yurt Bilgisi (1948) bulunmaktadır (Argunşah, 2002).

³ Bu konuda bkz. Tülin Baran (2005). İstanbul'da Beyaz Ruslar ve Tombalacılarla Mücadele Derneği, İstanbul Dergisi, 52:58-67.

Ahmet Hamdi Başar gibi Şükûfe Nihal de Millî Mücadele hesabına çalışan kadınlardandı (Criss 1993'den aktaran Argunşah, 2008). Şükûfe Nihal'in bu konudaki çabaları 1918'de üye olduğu Asri Kadınlar Cemiyeti'nde sürer. Vatanın kurtarılması faaliyetlerine yardımcı olmak isteyen cemiyet, ülkedeki yabancı işgalini protesto için düzenlenen mitinglere destek olur. Ulusal bilinç ve Kuva-yi Milliye hislerinin uyanıp, halkın örgütlenmesine yol açan bu mitingler arasında Sultanahmet Mitingleri büyük öneme sahiptir. Her birine 150-200 bin kişinin katıldığı bu mitinglerde ülkenin tanınan aydın ve yazarları halka seslenmiştir. Mitinglerin kadın hatipleri arasında Halide Edip Adıvar'ın, Sebahat Hanım, Naciye Hanım, Zeliha Hanım ve Münevver Saime Hanımın yanı sıra Şükûfe Nihal de yer almıştır (Fotoğraf 2). Şükûfe Nihal, *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında Halide Edip Adıvar'ın halka hitap ettiği Sultanahmet mitinginin geniş bir tasvirine de yer vermiştir (Kırkpınar, 2001; Nihal, 2005).

Fotoğraf 2. Sultanahmet Meydanı'ndaki ikinci toplantıda Şükûfe Nihal, kalabalığa hitaben konuşmasını yapıyor-30 Mayıs 1919 (Bati, 2011).

Photo 2. In the second meeting at the Sultanahmet Square, Şükûfe Nihal is delivering her speech, addressing the crowd-30 May 1919 (Bati, 2011).

Şükûfe Nihal'in vatansever ve feminist bir aksiyon kadını olarak yaşamı ile yazarlığı iç içe geçmiştir. Bunların birbirini beslediği oldukça açıktır. Nitekim Şükûfe Nihal, roman dünyasında kendi yaşadıklarından uzak duramaz; seçtiği anlatıcı karakterleri ile eserlerindeki varlığını sürdürür. Romanlarını bir hatırat olsun diye yazmak istememiş olmasına rağmen, eserlerinde eser-hayat ilişkisi kurulabilecek birçok paralelliği barındırmaktadır (Argunşah, 2008).

Şükûfe Nihal'in gerek yaşamında gerekse eserlerinde kadınlar, Anadolu, vatan sevgisi, Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı, köylülük ve köylüler, modernleşme ve kalkınma konuları her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Nitekim Şükûfe Nihal yazarlığa olan yeteneğini henüz 15 yaşındayken, kadınların eğitim hakkıyla ilgili kaleme aldığı yazısıyla gösterir. Ağustos 1325'te (1909) İttihad gazetesinde yer alan "İnas mektepleri hakkında" başlıklı bu yazı onu basın dünyası ile tanıştır. Yazının kadınların eğitimiyle ilgili olması onun bu konuda isteklerinin ne kadar erken başladığını göstermektedir. Feminizmin o dönemdeki öncülerinden Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiyeh Hanım tarafından övgüyle karşılanır ve cevaplanır. Nitekim Şükûfe Nihal'in *Çölde Sabah Oluyor ve Vatanım İçin* dışında kalan romanları da birer kadın romanıdır. Evlilik, eş seçimi, kadınların eğitimi bu romanlarda ana konular durumundadır. Şükûfe Nihal, II. Meşrutiyet sonrasında kadınların haklarını elde edebilmek için verilen mücadelelerin içinde yer alır. Türk kadınlarının uzun süren savaş yıllarında gösterdikleri faaliyetler ve yine bu yıllarda

bir zorunluluk sebebiyle de olsa erkeklerden boşalan yerlerde çalışmaya başlamaları, onlara büyük bir cesaret ve tecrübe kazandırmıştır (Argunşah, 2008).

Şükûfe Nihal ilk olarak Kadınlar Dünyası adlı bir de dergisi olan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nde çalışır. Şükûfe Nihal, Osmanlı kadınına eğitim hakkını kazandırmak, çalışma hayatıyla tanıştırmak ve hakları konusunda bilgilendirerek mücadele etmesini sağlamak gibi konularla ilgilenen cemiyetin idare heyeti üyeleri arasında yer almıştır (Çakır, 2013). Şükûfe Nihal, 1923'te Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulması çalışmalarında da aktif rol üstlenmiştir (Zihnioglu, 2008).

Şükûfe Nihal'in eserlerinde vatan sevgisi çok güçlü bir şekilde kendini gösterir. Bu konuda henüz küçük yaşta güçlü duygulara sahip olmasında aile ortamının büyük etkisi olmuştur. Bu durumu *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında, romanın kahramanı olan Yıldız açıkça ifade eder: "Ben daha sekiz yaşımdan beri Makedonya dağlarında esen kahramanlık havasını kokladım... 10 Temmuz⁴ beni, dokuz yaşında bir çocuk değil, başına vatan sevgisi dağlanmış bir küçük mustarip halinde buldu." Şükûfe Nihal'in, *Çölde Sabah Oluyor ve Vatanım İçin* adlı romanları da birer İstiklal Savaşı romanıdır. Bunlarda cephe gerisi ve savaşın insanlar üzerinde izleri anlatılır. Özellikle Vatanım için adlı romanda İstanbul'da eğitim görmüş bir zabitan macerasıyla cepheye daha fazla yaklaşılar. Balıkesir, Akdağ ve Gördes civarındaki işgaller, halka yapılan işkence ve zulümlerle bölge halkının direnişleri ve çeteler, İstiklal Savaşı'nın gerçekleri olarak romanda yerini almıştır (Argunşah, 2008).

Şükûfe Nihal'in coğrafyacı kimliği en güçlü şekilde seyahat yazarlığında kendini gösterir. Seyahatin sanatçılara yeni ilhamlar kazandıracığı görüşünü gazete yazılarında savunur. Kendisi de her fırsatta yurt gezilerine çıkar ve Eminönü Halkevi'nin Köycülük Şubesinin düzenlediği gezilere katılır. Bu gezilerdeki izlenimlerini çeşitli gazetelerde yayımlar.

Yapmış olduğu seyahatler *Finlandiya* (1935) ve *Domanıç Dağlarının Yolcusu* (1946) adlı iki kitaba dönüşmüştür. Finlandiya bütünüyle bir gezi kitabı iken, *Domanıç Dağlarının Yolcusu* ise bir Kurtuluş Savaşı destanının peşine düşen kadın kahramanın Anadolu'ya yaptığı yolculuğu dikkat çekici doğa, insan ve toplumsal tasvirlerle, değerlendirmelerle sunan romandır. Hiç kuşku yok ki bu roman da Şükûfe Nihal'in yurt gezilerinin bir ürünüdür. 1930'da yazdığı *Yalnız Dönüyorum* adlı romanında da Atina, Korfu, İtalya, Vatikan ve Paris yolculuğundan tasvirler sunmaktadır.

Finlandiya, Şükûfe Nihal'in Finlandiya ülkesine yaptığı bir seyahat esnasındaki bilgi ve tecrübelerini aktarmış olduğu gezi kitabıdır. Yazar bu eserinde idealist bir aydının yurdunu imar etme, daha iyiye ve daha ileriye götürme çabasını farklı bir ülkede ve örneklerle dile getirmiştir. Şükûfe Nihal, yurt dışı ziyaret için Finlandiya'yı seçmesinin birkaç nedeni vardır. Öncelikle, bu yolculuğa çıkmadan yaklaşık 10 yıl kadar önce Grigory Petrov'un '*Be yaz Zambaklar Memleketinde*⁵' adlı ünlü eseri okuyup, bundan oldukça etkilendiğini ifade etmektedir. Diğer yandan "...ancak iki üç ay ılık bahar gören; buzlar, ormanlar arasına sıkışmış bu bir avuç yoksul toprağın üzerinde kurulan me-

⁴ II. Meşrutiyetin ilanı: 23 Temmuz 1908 (Rumi 10 Temmuz).

⁵ Rus yazar Grigory Petrov tarafından 1923 yılında kaleme alınan bu kitap Türkçeye ilk defa 1928'de Ali Haydar Taner tarafından çevrilmiş; 1930'da yeni alfabeyle yeniden basılmıştır. Bu durumda Şükûfe Nihal'in bu kitabı kaleme basıldıktan hemen sonra okuduğu da anlaşılmaktadır.

deniyeti” incelemek istemiş; “yüksek bir insan elinin nelere gücü yeter?” sorusuna yanıt aramıştır. Bir başka ilginç nokta ise “Türklerle aynı ırktan sayılan bu yüksek ulusu” Türkiye’ye tanıtmak istemesidir. Şurası çok açıktır ki Şükûfe Nihal’in zihni, sürekli olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin imkânsızlıklar ve yokluklar içinde nasıl kalkınacağı? ve nasıl modern bir yaşam kuracağı? sorularıyla meşguldür. Bu sorunun yanıtlarını bulabileceği düşüncesiyle tarihsel özellikler, coğrafi sınırlılıklar ve kültürel verilerin benzerliği düşüncesiyle Finlandiya yolculuğunu planladığını düşündürten ipuçları söz konusudur.

Bir Finlandiya haritasının da yer aldığı kitapta (Nihal, 1935) ülkenin fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri bakımından tanımlandığı bölümler de oldukça dikkat çekicidir (Şekil 1). Finlandiya’nın konum, iklim, toprak özellikleri, bitki örtüsü, jeomorfolojik bazı özelliklerine yer verilen kitapta (Nihal, 1935); nüfus ve nüfus yoğunluğu, ekonomi, ulaşım, sosyal evrim, kültürel özellikler vb. konuları da geniş bir şekilde işlenmiştir (Nihal, 1935), (Fotoğraf 3). Şükûfe Nihal’in Fin kadınlarının eğitim, evlilik, çalışma hayatı vb. konuları “Fin Kadınları” başlığıyla ayrı bir bölümde ele almıştır (Nihal, 1935). Bu bölümde Finlandiya tarihinde feminist fikirlerin öncüsü kadınlar ve kadın hareketi konusunda bilgiler veren Şükûfe Nihal, kadınların çalışma hayatının her kesiminde yer almasına ve özgür yaşamlarına dikkat çeker.

Şükûfe Nihal yaşamı boyunca yurdun birçok kesimine gezilere yapmış, çeşitli gazete ve dergide yurt gezilerine dair izlenimlerini yayımlamıştır (Tablo 1). Bu gezilerin yazarın sanatı için zenginleştirici bir malzeme teşkil etmenin ötesinde, ideallerini örneklerle seslendirme imkânı da sağlamıştır (Eroğlu, 2008).

Şekil 1. Şükûfe Nihal’in gezi kitabında yer alan Finlandiya haritası (Nihal, 1935).
Figure 1. The map of Finland in the travel book of Şükûfe Nihal (Nihal, 1935).

Fotoğraf 3. Şükûfe Nihal, gezi kitaplarında şehirselsel görünüm fotoğraflarına da yer vermiştir (Tammerfors şehri), (Nihal, 1935).

Photo 3. Şükûfe Nihal also provided photographs of the urban panorama in her travel books (the city of Tammerfors), (Nihal, 1935).

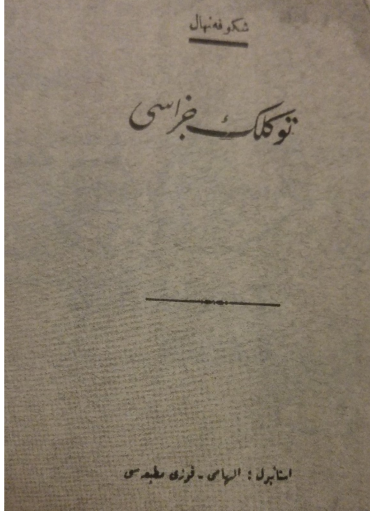
Nitekim Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı roman da Şükûfe Nihal’in seyahat notlarını içeren bu eserlerinden biridir. Yazarın, İstiklal Savaşına katılmış bir arkadaşından dinlediği bir anı üzerine inegöl ve Domaniç dolaylarına yaptığı bir seyahati anlatmaktadır. Olay kısaca şöyle gerçekleşmiştir: Domaniç civarındaki köylerden birinde yaşayan bir kadının kocası bu dönemde yapılan savaşların birinde şehit düşmüştür. Bu olaydan sonra kadının tek amacı oğlunu vatana faydalı bir insan olarak yetiştirmek olmuştur. Oğlu yirmi yaşına geldiğinde İkinci İnönü Savaşı başlamıştır. Kadın oğlunu hiç tereddüt etmeden askere göndermiştir. Oğlundan gelecek güzel haberleri beklerken, oğlunun düşmana casusluk ettiği haberi almış bunun üzerine oğlunun bulunduğu birliğe giderek onu öldürmüştür. Yaşanan bu ilginç hikâye Şükûfe Nihal’i derinden etkilemiş ve olayın geçtiği yerleri araştırmak, olayın kahramanı olan kadın hakkında bilgi toplamak amacıyla yollara düşmüştür. Şükûfe Nihal’in niyeti, eserin ilk sayfalarında da belirttiği gibi ‘kadın tarihimiz’ in sayfalarına yeni bir isim kazandırmaktır. Eserlerinin çoğunu kadın konusunda yoğunlaştıran Şükûfe Nihal, bu kitabında da aynı konuyu ele almıştır. Domaniç dağlarının bu kahraman kadınına merkeze alarak onun etrafına Anadolu ve Anadolu’dan kadın manzaralarıyla kendi görüşlerini yerleştirmiştir.

Tablo 1. Şükûfe Nihal’in Eserleri.

Table 1. Şükûfe Nihal’s works.

Şiirleri	Yıldızlar ve Gölgele (1919), Hazan Rüzgarları (1928), Gayya (1930), Su (1933), Şile Yolları (1935), Sabah Kuşları (1943), Yerden Göğe (1960).
Romanları	Reksiz İstirap (1928), Yakut Kayalar (1931), Çöl Güneşi (1933), Yalnız Dönüyoruz (1938), Çölde Sabah Oluyor (1951).
Hikâye	Tevekkülün Cezası: Küçük Hikâyeler (1928), (Şekil 2).
Gezi kitapları	Finlandiya (1935), Domaniç Dağlarının Yolcusu (1946).
Yazarlık yaptığı/yazılarının yayımlandığı gazeteler ve dergiler	Cumhuriyet gazetesi, Tan gazetesi, Barış, Ülkü, Çığır, Türk Kadını, Mahasin, Kadınlık, Talebe Defteri, Türk Kadını, İfham, Süs, Kadın Yolu, Yeni Türk Mecmuası, Yeni Türk, Türklük, Kadın gazetesi, Türkiye İktisat Mecmuası, Aile, Yeni İstanbul, Zaman, Vakıf, Resimli Ay, Deniz, Son Posta, Yeni Nesil, Dergâh, Haftalık gazete, Şair, Şair Nedim, Güneş, Firuze.

Şükûfe Nihal için yurt gezileri Anadolu'nun tanınması, insanların ekonomik ve toplumsal sorunları, özellikle de kadınların yaşadığı sıkıntıların anlaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Yaşanan sorunların çözümlenebilmesi ve ülkenin ilerlemesi bakımından memleketin her köşesine geziler düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Nitekim bu konuda aydınlara çok fazla görev düştüğüne de değinmektedir (Eroğlu, 2008). Çünkü Anadolu ona göre her noktasında ele alınmayı bekleyen bir hazine gibidir.

Şekil 2. "Küçük Hikâyeler" adlı kitabın kapağı İlham-i Fevzi Matbaası-1928.
Figure 2. The cover of the book entitled "Küçük Hikâyeler" (Mini-Stories) İlham-i Fevzi Matbaası (Printing House)-1928.

Dönemin şartları göz önüne alındığında bir kadının tek başına Anadolu'nun birçok kesimine geziler düzenlemiş olması kolayca yapılabilecek bir iş değildir. Fakat Şükûfe Nihal idealleri uğruna birçok sıkıntıyı göze alabilen bir yazardır. Sadece geziler düzenlemesinin yanı sıra yaşanan sorunlara da çözümler üretmeye çalışmıştır. Hemen hemen bütün eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de Anadolu halkının yaşadığı sıkıntıları özellikle kadınların toplum içindeki rollerini sorgulamıştır. Kadınların köy yaşamında önemli rol oynuyor olması ancak hak ettikleri değeri bulamamış olmaları yazarın dikkatinden kaçmamıştır.

Yazarın bu eseri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim öğrencilerine tavsiye edilen "100 Temel Eser" kapsamında yer almaktadır. Ayrıca olay örgüsündeki hikâyeye, senaristlerin de dikkatini çekmiş ve eser 1946 yılında Şakir Sırmalı tarafından "Unutulan Sır (Domanıç Yolcusu)" adıyla sinemaya aktarılmıştır (Şekil 3). Sinemaya aktarılan yapıt, Yerli Film Yapanlar Cemiyeti tarafından 1948 yılında açılan yerli film yarışmasında, seçici kurul tarafından, "En başarılı film: Unutulan Sır"; "En iyi özgün şarkı: Unutulan Sır" dallarında birincilik ödüllerini almıştır (Batı, 2011).

3. Sonuç

Şükûfe Nihal Türk tarihinin siyasî, edebî ve kültürel bakımlardan önem taşıyan bir geçiş döneminde öncü aydınlardan birisi olmuştur. Yaşadığı dönemde modern ve ilerici fikirleriyle Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı ve siyasî hayatında izler bırakan Şükûfe Nihal, Cumhuriyetin kuruluş felsefesini ve değerlerini savunan, güçlü vatansever duygu ve mücadelesi, kadın hakları savunucusu olarak dikkat çeken idealist bir aydındır. Şükûfe

Şekil 3. "Domanıç Dağlarının Yolcusu" adlı gezi romanından sinema uyarlanan filmin afişi (Türk Nostalji, web, 2016).

Figure 3. The poster of the film adapted to cinema from her travel novel entitled "Domanıç Dağlarının Yolcusu" (A Traveler to the Domanıç Mountains).

Nihal, toplumsal sorunlara sıklıkla kadınların penceresinden bakarak, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında kadın hareketinin de bir öncüsü olmuştur. İdealleri uğruna ülkenin birçok yerine geziler düzenleyen Şükûfe Nihal, gözlemlerini ve tanıklık ettiği sorunları, yerleri; coşkulu, titiz ve şiirsel bir üslupla okuyucuya aktarmıştır.

Şükûfe Nihal, aile içinde aldığı eğitimin etkisiyle küçük yaşlardan itibaren kazandığı yazma yeteneği neticesinde birçok dergi ve gazetede edebi ve siyasî içerikli yazılar kaleme almıştır. Almış olduğu coğrafya eğitimi ise Şükûfe Nihal'in içinde bulunduğu dönemi güçlü tasvirlerle eserlerine de yansıtmasına aracılık etmiştir. Nitekim Şükûfe Nihal, zengin edebi anlatımla sunduğu, coğrafi tasvirler ve değerlendirmeler içeren iki gezi kitabı da yazmıştır. Şükûfe Nihal'in bu eserleri, onun doğaya ve çevresine kazandığı coğrafya bilgisi eşliğinde bakarken bir edebiyatçı gibi yazdığını gösteren deliller durumundadır.

Darülfünun'un ilk kadın mezununun coğrafya şubesinden olması, Türkiye'nin coğrafya eğitimi tarihinde gurur duyulacak bir sonuçtur. Şükûfe Nihal'in coğrafya şubesine kendi isteği ile geçişi; onun ülkesini, toplumunu yakından tanımaya istekli, bu alandaki sorunları çözmeyi amaç edinen mizacının bir yansıması olduğu düşünülebilir. Şükûfe Nihal'in kişisel ve ulusal bağımsızlığa düşkün karakteri ile onun ülkesini ve dünyayı keşfetme arzusuna ilham veren coğrafya bilgisi birbirini beslemiş olmalıdır. Kuşkusuz Şükûfe Nihal'in yaşamı boyunca savunduğu, mücadele ettiği değerler ve fikirler üzerinde güçlü etkileri bulunan çeşitli kaynakları belirlemek de mümkündür. Bunlardan ilki, hiç kuşku yoktur ki yaşadığı dönem göz önüne alındığında ailesinin ona sağladığı iyi eğitimidir. Diğer yandan babasının ve özellikle ikinci evliliğini yaptığı coğrafya bölümü öğrencisi Ahmet Hamdi Başar'ın toplumsal, siyasal konulara duyarlı ve bu bakımdan hareketli çevreleri de Şükûfe Nihal'in kendini gerçekleştirme aracılığı etmiştir. Şükûfe Nihal'in yurt ve dünya gezilerini aktardığı eserlerinde coğrafi açıdan gözlemler

ve değerlendirmeler onun coğrafyacı kimliğini açıkça göstermektedir. Yaşadığı dönemde bir kadın olarak gerçekleştirdiği seyahatlerin Şükûfe Nihal'in bir kadın olarak özgürleşmesine; toplumda kadınların konumuna, sorunlarına ve haklarına dikkatini yönelten deneyimler içerdiğini düşünmek isabetli olacaktır. Şükûfe Nihal'in Darülfünun'da coğrafya şubesini seçmesinin nedeni belki de, gezi ve gözlem yöntemlerine sahip coğrafyanın özgürce gezmeyi seven karakterine yakın bir disiplin olmasıdır.

Türkiye'nin edebi, siyasi, toplumsal ve kültürel yaşamında güçlü izler bırakan Şükûfe Nihal'in Türkiye'de coğrafya bölümünden ilk kadın mezunu olarak günümüzde hatırlanması da önem taşıyan bir konudur. İlerleyen günlerde Türk coğrafya dünyasında onun hatırasını yaşatacak girişimler, ulusal coğrafya camiasında vefanın da iyi bir örneği olacaktır.

Katkı Belirtme

Bazı kaynak eserlerin temini ve konuya olan katkısı nedeniyle coğrafya öğretmeni Ufuk GEREKLİ'ye teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Argunşah, H. (2002). Bir Cumhuriyet Kadını: Şükûfe Nihal. Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- Argunşah, H. (2008). Şair Bir Kadının Lirik Bir Hayat Hikayesi: Şükûfe Nihal, Şükûfe Nihal Bütün Eserleri-I, Mor Kitaplık Kadın Tarihi ve Eserleri, Kitap Yayınevi.
- Baran, T. (2005). "İstanbul'da Beyaz Ruslar ve Tombalacılarla Mücadele Derneği", İstanbul Dergisi, 52:58-67.
- Baskın, B. (2008). "II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:38.
- Batı, Ö. (2011). Şükûfe Nihal (Başar)'in Hikâye ve Romanlarının Tema ve Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2011.
- Criss, B. (1993). İşgal Altında İstanbul. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2013). Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, E. (2008). Şükûfe Nihal, Domanıç Dağlarının Yolcusu. TİMAŞ, İstanbul.
- Kırkpınar, L. (2001). Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Nihal, Ş. (1935). Finlandiya. Ak yayıncılık, İstanbul.
- Nihal, Ş. (1960). Yerden Göğe. La Turqie Moderne Matbaası, İstanbul.
- Nihal, Ş. (2005). Yalnız Dönüyorum. L&M Yayınları, İstanbul.
- Nihal, Ş. (2008). Domanıç Dağlarının Yolcusu. TİMAŞ, İstanbul.
- Öztürkmen Malkoç, N. (1999), Edibeler, Sefireler, Hanımefendiler. REYO Matbaacılık, İstanbul.
- Kayhan Yeşilyurt, T. (2005). Kadın Şairde Kadın: Şükûfe Nihal'in Şiirleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.
- Zihnioğlu, Y. (2008). Şükûfe Nihal-Bütün Eserleri-I. (Yayına hazırlayan:Yaprak Zihnioğlu) Kitap Yayınları, İstanbul.

İnternet kaynakları

Türk Nostalji Web (2016).

<http://www.turknostalji.com/fotogaleri/unutulan-sir-domanic-yolcusu-1946-filminin-afisi-15-95.html>. Son erişim 30.09.2016.